

ב"מ יז) שאף לפי טענתו שלא גרשה, פטור הוא ממוזנות, כיון שדין 'מורדת' יש לה, שהרי טוענת שאיננה אשתו. ולכן אין לו כל מניעה לטעון שאינה מגורשת. אלא שיש לומר שהתוס' מאנו בזה, שהרי לשיטתם אין היא נאמנת כלל, ואסורה להנשא לאחר, ומותרת לבעלה ללא קידושין, ולכן, אף שלפי דבריה היינו דנים אותה כמורדת, כיון שאין אנו מקבלים את דבריה כל עיקר, אינה נחשבת למורדת. אכן, לשיטת הרמב"ם שכשאומרת 'גרשתני' נאמנת לענין נישואין (אישות טז,כו), הרי היא 'מורדת' לפי טענת הבעל שעדין היא אשתו. (סברא זו נזכרת כבר בהפלאה כאן).

(ע"ב) 'אלא כולה רשב"ג היא וחסורי מיחסרא והכי קתני...' — הוצרך לומר כן, ולא אמר בקיצור חסורי מיחסרא והכי קתני — כי כיון שעכשיו מפרש 'שלא בגט' שאמר רשב"ג היינו שלא בגט ממש, אבל יש עדי גט, אין סברא שתנא קמא יחלוק בדבר, שאם כן במה תגבה מן הסכנה ואילך — לכך הוצרך לומר שאין כאן מחלוקת. (מהרש"א)

'ודלמא סמוך למיתה גירשה? — איהו הוא דאפסיד אנפשיה' — אף על פי שהיא גובה מהיתומים ולא ממנו — נחשב 'אפסיד אנפשיה'. ויש להביא מכאן סייעתא לשיטת הגאונים (לעיל פז) שנאמנות הבעל לאשה לפוטרה משבועה, מועיל ליורשיו אעפ"י שאינו מועיל ללקוחות — ומבואר שלענין יורשים אינו נחשב 'חב לאחרים', כיון שיורשים מכהו. (עפ"י קובץ שעורים אות שיט. וע' אילת השחר שהקשה הלא כמו שיש חשב שמא תגבה שוב מהיורשים, כן יש לחוש לגבייה חזרת מהלקוחות, ועל כרחך שסברת 'אפסיד אנפשיה' מועילה אף אם אינם נחשבים כמוהו, ע"ש).

דף צ

'קטן שהשיאו אביו כתובתה קיימת' — משמע שאעפ"י שאין נישואין לקטן, אין זו בעילת זנות. (כן כתבו התוס' בסנהדרין עו: ד"ה סמוך). אבל הרשב"א בתשובה (ח"א תתג, א'קפא, ח"ד רו) כתב שבעילת זנות היא ואסור הדבר, שכל שלא תקנו לו נישואין — בעילתו בעילת זנות. ועוד עלולה לצאת חורבה, שמא יסברו שהוא גדול וקידושיו קדושין, ואם תקבל קדושין מאחר לא יחוש לקדושין וכד'. ו'השיאו' קתני, לא 'משיאו' — כי לכתחילה אסור, ולא שנו זאת אלא להשמיענו דין כתובה. וע' גם בשלחן ערוך אה"ע (א,ג. וע"ש בהגר"א).

כתובת 'בעולת עצמו' — מנה או מאתים?

'קטן שהשיאו אביו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה. גר שנתגיירה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה' — כתבו התוס' ועוד ראשונים שהחידוש שבדין זה הוא שכתובתה מאתים כבתולה, הגם שבזמן שגדל או נתגייר, כבר איננה בתולה.

ונחלקו הפוסקים האם דין זה שכתובתה מאתים, קיים רק כשכתב לה כתובה בתחילה כשלקחה בעודו גוי או קטן (שלטי הגבורים כאן; רמ"א אה"ע מג,א. וכן הוכיח הבית-שמואל (שם סק"ד) מתוס' דידן. ובבאר-היטב שם דחה הוכחתו), או אף כשלא כתב (חלקת מחוקק וט"ז שם).

ויש לעיין לפי שיטה זו האחרונה, מה דינו של הנושא אשה בערכאות, ולאחר זמן בא לקדשה כדת משה וישראל, האם כתובתה מאתים או מנה? שיש לומר, דוקא קטן שהגדיל או גר, שדעתם היתה מלכתחילה להתחייב בכתובה, אלא שהקידושין לא חלו בשעתו — כשקדשו אחר כך, על דעת הקיחה הראשונה קדשוה. אך בנידון זה לא היתה לקיחה על דעת קידושי ישראל כלל. או שמא עיקר הסברה היא שכל עוד לא פירש אחרת, אומדים דעתו שאין רצונו להרויח מחטאו שלקחה קודם ללא קידושין,

ומן הסתם דעתו להתחייב במאתים כאילו היה מקדשה בתחילה. וכצד זה נטה בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קא) במעשה כזה שבא לפניו, שאם צוה הבעל לכתוב לו כתובה באופן סתמי, יש לכתוב כתובת בתולה. [ואף התיר, אם יש חשש לקפידא, לכתוב בה 'דחוי לך מדאורייתא' אף שמדאורייתא אין לה כתובת מאתים לכל הדעות]. ולרווחא דמילתא, כתב, יש לשאלו קודם לכן ולהודיעו שכך עדיף לעשות, לתת לה כתובת בתולה. והאריך שם עוד לדון בדין הנושא את מפותתו, אם כתובתה מאתים או מנה. עיין שם. [הלחם-משנה (הלכות אישות יא, ז), הקשה לדעת הרמב"ם שכתב בגר שנתגייר הוא ואשתו, כתובתה מנה בלבד — מה הוצרך התנא טעם 'שעל מנת כן קיימה', הלא בלאו הכי חייב לה מנה מכח תנאי בית דין (וע"ש תירוצו, וכע"ז כתב הריטב"א כאן, וע' באילת השחר' שהעיר על זה)? ונראה, שזה שכתב הרמב"ם כתובתה מנה, היינו דוקא בגוי שלא כתב לה כתובה, שגם כשנשא בתחילה אילו היה ישראל, היה דינה במנה (וכמו שהסביר בלחם משנה), אבל בכתב לה מאתים, גם הוא מודה שחייב לה עתה מאתים, שהרי החשיבה כבתולה כשלקחה, ועל דעת כן מקדשה עתה. ובאופן זה הוצרך התנא ליתן טעם 'שעל מנת כן קיימה'. כן משמע שפרשו שיטת הרמב"ם, החלקת-מחוקק (סו, יג ובסי' מג שם) והאגרות-משה שם. כמובן, שתהא נפקותא בפרוש שיטת הרמב"ם גם בשאלה הנידונה לעיל, אם חייב מנה או מאתים].

פרק עשירי — 'מי שהיה נשוי'

(ע"ב) 'שמע מינה אחת בחייו ואחת במותו יש להן כתובת בנין דכרין ולא חיישינן לאינצויי. ממאי, מדקתני שניה ויורשיה קודמים ליורשי ראשונה, מיקדם הוא דקדמי הא איכא שקלי' — כתב הרמב"ן: הוא הדין כשהאשה השניה קיימת בחיים, יש לשמוע שבני הראשונה נוטלים כתובת בנין דכרין, שהרי כשם שדייקו מהמשנה לענין היורשים, כמו כן יש לדייק כשהיא קיימת, 'שניה ויורשיה קודמין...'. — מיקדם הוא דקדמה, הא איכא — שקלי. [וגם בסברא הדבר מוכרע, שאם נאמר שאינם נוטלים בחייה, אף לאחר מיתתה לא יטלו, כי הקובע לענין כתובת בנין דכרין הוא שעת מיתת האב, כדלהלן]. וכן דעת הרשב"א הר"ן והרא"ש. וזה דלא כדעת הר"ח ומקצת גאונים שסוברים אין כתובת בנין דכרין אלא אם מתו שתי הנשים, אבל אם אחת מהן חיה, הואיל ואין בניה נוטלים כלום, לא יטלו בני האחרת כתובת אמן, שבזה ודאי יש לחוש לאינצויי.

'מתקיף לה רב אשי: ממאי, דלמא לעולם אימא לך אחת בחייו ואחת במותו אין להן כתובת בנין דכרין ומאי קודמין — לנחלה...' — לכאורה נראה שלפי זה ממילא נדחה גם ה'שמע-מינה' השלישי, כי לעולם אפשר שכתובת בנין דכרין גובה ממשועבדים [מפני שעשאו כבעלי חובות — 'סבון' תנן ולא 'רתון'. ע' לעיל נה], וממשנתנו אין ראיה, שהרי אין מדובר על כתובת בנין דכרין [כי אחת בחייו ואחת במותו אין להם כב"ד], אלא על נחלה דאוריתא. כן משמע מדברי התוס' לעיל (נה. ד"ה יסבון), שתירצו בזה סתם משנתנו למאן דאמר טורפים כתובת בנין דכרין ממשועבדים.

אך מדברי רש"י (בד"ה שמע) יש לדייק שדוקא למאן דאמר 'רתון' יתכן שאחת בחייו ואחת במותו אין להם כתובת בנין דכרין, משום חשש מריבה, שאלו נוטלים ירושת אביהם ואלו אינם נוטלים, אבל למאן דאמר 'סבון' תנן, הואיל והם כבעלי חובות לא שייך טעמא דאינצויי, כי אלו ואלו אינם נוטלים ירושת אביהם. אשר לפי זה ממה נפשך יש להוכיח שאינם טורפים ממשועבדים; שאם באחת בחייו ואחת במותו יש כתובת בנין דכרין לראשונים, מדוע אינם טורפים מבני השניה, ואם באופן זה אין כתובת בנין דכרין, הרי מזה גופא מוכח שכירשים הם ולא כבעלי חובות, וממילא אינם טורפים ממשועבדים. ובוה מיושב מדוע רב אשי לא הזכיר בדבריו 'לעולם אימא לך טרפי ממשועבדי ומאי קודמין לנחלה'.

‘אמר רבה אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי... ואמינא להו אנא...’ — כיוצא בזה מצינו בעוד מקומות במאמרי רבה — בסוכה יז; קדושין מז: ב”ק פה. גדה כז. וכן מובא שלש פעמים בשם רבא (בביצה יט. ב”ק צ: ובנדה גג.), ועוד. (ע’ בצינוני הרש”ש ובגליונות קה”י בסוכה שם).

‘בכתובה נעשית מותר לחברתה והוא הדין לבעל חוב קמיפלגי’ — מסברא בעלמא אמרו כן, לדמות בעל חוב לכתובה, ולא שתהא ראייה לכך מהברייתא. (ריטב”א)

דף צא

‘כגון שנשא שלש נשים ומתו שתיים בחייו ואחת במותו והך דמיית לאחר מיתה יולדת נקבה’ — לאו דוקא מתה, הוא הדין אם השלישית עודנה בחיים, נוטלים בני הראשונה והשניה כתובות אמן. (מהר”ם שיף)

(ע”ב) ‘הוא גברא דהווי מסקי ביה אלפא זוזי... ההוא גברא דהווי מסקי ביה מאה זוזי...’ — ראשונים ואחרונים תמהו לשם מה מביאה הגמרא שני מעשים זהים, ובשניהם הביאה את אותם מחלוקות החכמים? —

יש שכתבו שהיה מקום לחלק בין אפדנא, שהוא מבנה חשוב, ומחירו אינו קבוע כל כך, לפיסות קרקע קטנות שמחירן קצוב. (ע’ בחידושי רבי עזריאל; ליקוטי חבר בן חיים. וכבר נרמז בשטמ”ק. וע’ במאירי).

בגוף השאלה אם חוזר הלוקח וגובה מן הלווה את הסכום המלא, או רק את המחיר שהפסיד בגביית הנושה, כמה הסברים ניתנו לדבר; אפשר שהשאלה היא אם לראות את העלאת הדמים של הלוקח כשבה שהשביח בקרקע, כאילו הקרקע עתה שוה יותר (עפ”י תוס’ ד”ה והלכתא. וע’ בהגהות יעב”ץ). או אפשר שאף אם באמת נחשבת הקרקע שוה אלף, האם הלוקח גובה כמחיר קנייתו או כמחיר הקרקע בשעת הטריפה (ע’ בזה בחידושי מרן רי”ז הלוי על הרמב”ם — הל’ שכנים, בהגדרת אחריות מטריפת בע”ח. ובאילת השחר כאן), או אפשר שהשאלה היא אם לחייב את הלווה בכל דמי החוב, שהרי הלוקח פרע לו את חובו. (ע’ באילת השחר’ שהאריך בזה).

(לפי שני הסברים הראשונים, אפשר אולי לומר שבדוקא הביאה הגמרא שני מעשים, שבשניהם כל נכס שוה בדיוק כסכום מחצית החוב, לומר שאילו היה שוה פחות מחצי, לא היה נחלק רבינא בדבר אלא מודה שאין הלוקח טורף כסכום המלא — וזה על פי שיטות הראשונים (תוס’ ב”ק יד: ב”מ נו. ועוד) שאף שאין מחיר קבוע וקצוב לקרקע, יותר מפי שנים מן המחיר הרגיל — ודאי שאינה שוה, ויש בה אונאה וביטול מקח. ולכן, בזה שהיה הלוקח מעלה את מחירה ביותר מכפול, לא היה נחשב כשבה שהשביחה הקרקע וכשוויה האמיתי).

‘מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהן’ — כתב רש”י שאין בית דין כופין על מצוה זו, לפי שאין כופין אלא על מצוות עשה מפורשות, אך זו, מצוה בעלמא מדרבנן.

והטעם שאינה מצוות עשה מדאורייתא, כיבוד אב — יש שכתבו משום שלהלכה אין הבן חייב לכבד מממונו, אלא משל אב. ובהגהות אשר”י (לעיל פו. וכן מובא בבית יוסף ובסמ”ע חו”מ קו, א) תלה הדבר במחלוקת הראשונים (המובאת גם בר”ן כאן) האם מצוות פריעת היתומים היא דוקא כשהניח להם ירושה [מטלטלין דוקא, שאילו קרקעות — הלא הם משועבדים לחוב, וכופין אותם לתתן], וכן דעת רוב הראשונים, או אף כשלא ירשו ממנו כלום (כן דעת הרשב”א), שהטעם הנזכר שאין הבן חייב ליתן משלו, שייך רק לפי השיטה השניה. וכבר פקפקו בדבר כמה מן האחרונים, כי גם כשהשאיר האב ירושה, הלא זכו בה,

- ויש חולקים וסוברים שבמקום שכותבים כתובה אינה גובה אפילו לרבי יוחנן. (ראשונים בדעת הר"ף).
- רשב"ג אומר: מן הסכנה ואילך (שהיו יראים לשמור גטיהם מפני הגזירה), אשה גובה כתובה שלא בגט, ובלבד שיהיו עדי גירושין.
- א. כתבו התוס' שלדברי רבי יוחנן, מן הסכנה ואילך האלימו חכמים כח האשה שגובה אפילו ללא עדי גירושין הואיל ואי אפשר לה להביאם.
- ב. הלכה כרשב"ג, אם משום שמפרש דברי תנא קמא (כמו שפרשו אליבא דרב), אם משום שבכל מקום הלכה כמותו במשנתנו. ומשמע ברמב"ם (לענין בעל חוב) שמן הסכנה ואילך התקינו כן בכל מקום, ולא רק בשעת הסכנה עצמה. (עפ"י כסף משנה, מובא ברעק"א. וערש"ש).
- ג. אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין גובה כתובתה בעדי מיתה. במקום שכותבים כתובה — בגבייתתה צריכה למסור הכתובה ליורשים, ולמאן דאמר כותבים שובר אינה צריכה למסור הכתובה אלא כותבים שובר שלא תחזור ותגבה בבית דין אחר. וכן במקום שאין כותבים כתובה, כותבים שובר לדברי הכל. לדברי רב, צדדו בתוס' שגובה כתובה בעדי מיתה אף על פי שאין הכתובה בידה. וכן הוא לדברי רבי יוחנן. וכן פסקו כמה ראשונים. ויש חולקים, (וכנ"ל בסעיף א).
- עדי גירושין ללא גט וכתובה — לדעת האומר כותבים שובר והטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום (רבי יוחנן) — גובה כתובתה. [אבל נאמן לומר פרעתי מנה במיגו של 'אלמנה נשאתיך' — אם אין לה עדי הינמא. עפ"י מהר"ח ועוד]. ולמאן דאמר אין כותבים שובר — אינה גובה.
- ד. שני גטין ושתי כתובות; אם זמן כתובה ראשונה קודם לזמן גט ראשון, וזמן כתובה שניה קודם לגט שני — גובה שתי כתובות. (אבל קדמו שתי הכתובות לגט הראשון — דינה כשתי כתובות וגט אחד וכדלהלן, שהרי כשהחזירה לא כתב לה כתובה והמגרש את אשתו והחזירה סתם, על מנת כתובה ראשונה החזירה). שתי כתובות וגט אחד — אינה גובה אלא כתובה אחת. ויכולה לגבות בזו או בזו, ובלבד שיש בשניה תוספת — מה על הראשונה. אין בשניה תוספת — ביטלה השניה את הראשונה (שמחלה לשעבוד הראשון). לפרש"י, כשיש בשניה תוספת, אם גובה בראשונה טורפת לקוחות מהזמן הראשון אך אין לה אותה תוספת שבשניה. ואם גובה בשניה, טורפת מזמן מאוחר עם התוספת. ויש חולקים וסוברים שיכולה לטרוף לקוחות מהזמן הראשון וגם התוספת מהזמן השני. (ע' בראשונים לעיל מד; רמב"ם זכיה ה, ט).
- כתובה ושני גטין או כתובה גט ומיתה; אם כתובה קודמת לגט, אינה גובה אלא אחת, שהמגרש ומחזיר על מנת כתובה ראשונה מחזיר. ואם גט קודם לכתובה — גובה שתי כתובות.

דף צ

- קסח. קטן שהשיאו אביו, והגדיל. וכן גר שנתגיירה אשתו עמו — מה דין הכתובה?
- קטן שהשיאו אביו, וכן גר שנתגיירה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה. (ואינה טורפת לקוחות, כי השטר שנכתב לה הוא שטר מוקדם. עפ"י תוס').
- והסיקו כדברי רב הונא שאין לה אלא עיקר כתובה אבל לא תוספת (שהרי השטר הזה חספא בעלמא הוא). חידשו לאחר שהגדיל או נתגייר — נוטלת מה שחידשו.
- א. כתבו התוס' שכתובתה מאתים, אעפ"י שבשעה שהגדיל אינה בתולה. והרמב"ם (אישות יא, ז, ובמ"מ ולח"מ) כתב שבגר כתובתה מנה, שהרי אפילו בתחילתה לא היתה בחוקת בתולה.

לא כתבו לה כתובה כשהיה קטן, כשיגדיל יש אומרים שאין לה אלא כתובה מנה. (עפ"י הגהות הרי"ף, מובא ברמ"א אה"ע מג, א. וכן הוכיח הבית-שמואל מהתוס'. ובאבני-מלואים שם דחה).
 ב. כתב הלחם-משנה (אישות יא, ז), אפילו לא עשו נישואין מחדש כשנתגייר, כתובתה קיימת. ואין כן דעת שאר פוסקים. (ע' ערך שי אה"ע כו; שבט הלוי ח"ה קעג).
 ג. מי שכתב שטר כתובה שזמנו קודם לזמן האירוסין, הרי זה שטר מוקדם ואינה גובה בו ממשועבדים. ואם כתב בו תוספת — גובה התוספת אם נתקדשה, ואינו דומה לכתב כשהוא קטן שאין השטר כלום, שלכך אינה גובה תוספת. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד ק, ה).

פרק עשירי — 'מי שהיה נשוי'

קסט. מי שהיה נשוי שתי נשים ומת — מי קודם לגביית הכתובה? ומה הדין כשקדמה האחרת ותפסה, האם מוציאים מידה אם לאו?

היה נשוי שתי נשים ומת — הראשונה קודמת לשניה, שהרי היא בעלת חוב מוקדם. וכן אם מתו הנשים לאחר שמת, יורשי ראשונה קודמים ליורשי שניה.

(דוקא לענין כתובה, אבל לענין מזונות — שתיהן שוות. (תוספתא, ירושלמי).

ואם קדמה שניה ותפסה — באנו לשאלת בעל-חוב מאוחר שקדם וגבה, האם מה שגבה גבה אם לאו. ואמרו בגמרא שאין להוכיח שאלה זו ממשנתנו.

א. להלן הסיקו בעל חוב מאוחר שקדם וגבה — מה שגבה לא גבה. וכן נפסק להלכה. (כתבו התוס', דוקא בהדיוט אבל בשני חובות של הקדש, כיון שהכל הקדש מה שגבה גבה. ונפקא מינה לדין ערכין ע' ערכין ז. וע"ע: קצות החשן פג, א; מחנה אפרים — ערכין ז; משכנות יעקב חו"מ כא). עוד צדדו התוס' (וכן אמר רבנו תם בתחילה וחזר בו), שבקרקעות אין שום צד לומר מה שגבה גבה, ולא דנו בגמרא אלא במטלטלין. ולדברי ר"ח מבואר חילוק זה למסקנא; שבקרקע מה שגבה לא גבה ובמטלטלין מה שגבה גבה. ומבואר בר"ן שאפילו היה המוקדם מלוה בשטר והמאוחר היה מלוה על פה, אם קדם המאוחר וגבה מטלטלין — מה שגבה גבה, שאין במטלטלין דין קדימה כלל. [ודעת הרמב"ן בתשובה (מובא בסמ"ע קד סקל"א) שיש דין קדימה במטלטלין. ואולם דעת שאר ראשונים והסכמת הפוסקים אינה כן. עראשונים כאן; רמב"ם מלוה כ, ד; ש"ך ונתיה"מ שם; אגרות משה חו"מ ח"א פא, ה].

ב. י"א בדעת הרמב"ם (מלוה א, ד), שלא נחלקו אלא במקום שלכתחילה יכול לגבות בעל חוב מאוחר, כגון שקדם זמן פרעונו לראשון, שבית דין מגבים לו לכתחילה, אבל אם תפס שלא ברשות, לדברי הכל מה שגבה לא גבה. (עפ"י שבט הלוי ח"ד קצט).

נשא אחת ומתה, נשא שניה ומת הוא — שניה (או יורשיה — אם מתה אחר כך) קודמים ליורשי ראשונה, שהשניה בעל חוב היא ואילו יורשי ראשונה אינם בעלי חובות אלא יורשים, הלכך אפילו קדמו ותפסו אין תפיסתם כלום.

ודוקא אם נשבעה השניה ליורשים קודם שמתה שלא נפרעה, כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים, אבל לא נשבעה ומתה — אין אדם מוריש שבעה לבניו, ואין יורשי השניה נוטלים כתובת אמן. (עפ"י שבועות מה, מובא בר"ף וברמב"ם. ובני הראשונה נוטלים כתובת אמן והשאר חולקים בשוה. רמב"ם שם, וכדלהלן).

דפים צ — צא

כתובת בנין דכרין — מהותה וטעמה, ודיני גבייתה מן המטלטלין ומן המשועבדים — לעיל נב.

קע. האם כתובת בנין דכרין קיימת באופנים דלהלן?

א. היה נשוי לשתי נשים, אחת מתה בחייו ואחת לאחר מותו.

ב. אין מותר דינר בנכסים.

ג. יש מותר דינר המשועבד לכתובה או לבעל חוב.

ד. יש מותר דינר במטלטלין ולא בקרקעות.

ה. יש מותר דינר בראוי לבוא.

ו. היה בשעת המיתה מותר דינר, ואחר כך נתמעטו הנכסים, או להפך — מועטים ונתרבו.

א. בתחילה אמרו לשמוע ממשנתנו שיש כתובת בנין דכרין גם באופן שאשה אחת מתה בחייו והשניה במותו — בני הראשונה יורשים מאביהם כתובת אמן, ואין אומרים לא תקנו חכמים באופן זה, פן יבואו לידי מריבה, שיאמרו בני השניה לבני הראשונה, לא תטלו בירושת אבינו יותר ממנו (שהרי השניים אינם באים בכח אביהם אלא יורשים את החוב השייך לאמן). ורב אשי דחה הראיה. וניסו לתלות שאלה זו במחלוקות תנאים, ודחו. ולדברי רב יוסף נחלקו בזה רבי עקיבא ובן ננס. (ואף לדברי רבה, עכ"פ יש לשמוע שלדעת בן ננס יש להם כתובת בנין דכרין).

והסיק מר זטרא בשם רב פפא: הלכה, אחת בחייו ואחת במותו יש להם כתובת בנין דכרין.

אם השניה קיימת — לדעת רבנו חננאל ומקצת גאונים, אין לבני הראשונה כתובת בנין דכרין, שלא תקנו אלא כשמתה השניה ובניה יורשים כתובת אמן. ודעת הרמב"ן ושאר ראשונים שבכל אופן יש לבני הראשונה כתובת בנין דכרין, [ואפשר שבאופן זה לדברי הכל כתובה נעשית מותר, וכדין בע"ח דעלמא, שהרי פורעים מהנכסים לאשה הקיימת. עפ"י מהר"ם שיף].

ב. לא תקנו חכמים כתובת בנין דכרין אלא אם יש מותר בנכסים על שתי הכתובות, כדי לקיים באותו מותר נחלה דאוריתא, וצריך שהיא מותר דינר. אין מותר דינר — חולקים כל הנכסים בשוה בין היורשים. אמרו היורשים אנתנו מעלים על נכסי אבינו יפה דינר — אין שומעים להם.

כתב הרמב"ם (אישות יט, ג) מי שנתן כל נכסיו לאחרים במתנת שכיב מרע, בניו נוטלים כתובת אמן, (ואעפ"י שאין שם מותר דינר — ע' בחדושי הגר"ט, מו). והראב"ד השיגו.

ג. לדברי רבה ורבנן דבי רב, נחלקו בן ננס ורבי עקיבא האם נכסים המשועבדים לכתובה יכולה להחשב 'מותר' לקיים דין כתובת בנין דכרין. כגון שהיה נשוי שתי נשים ומתה אחת בחייו ואחת לאחר מותו ואין שם מותר דינר; לדברי בן ננס, בני הראשונה נוטלים כתובת אמן, מאחר והכתובה השניה הניתנת ליורשים נחשבת 'מותר' שמתקיים בו נחלה דאוריתא. ולדברי רבי עקיבא כבר קפצה נחלה ואין כאן דין כתובת בנין דכרין. [וכן אתה מוצא באופן ששתי הנשים מתו בחייו, והיתה שלישית שמתה לאחר מותו ואין לה אלא בת; אם כתובה נעשית מותר לחברתה, מתקיים כאן דין כתובת בנין דכרין לשתי הראשונות].
ואמר רבה [דלא כרבנן דבי רב], נכסים המשועבדים לבעל חוב אפשר שהכל מודים שמהוים 'מותר', (הואיל והשטר יוצא על כל היורשים, נמצאו כולם פורעים והיא נחלה שלהם שעשו בה פריעת חוב אביהם), ורק בכתובה נחלקו (מאחר שהבנים עצמם נוטלים הכתובה ולא פורעים לאחרים, אין כאן נחלה דאוריתא).

לפי אפשרות אחת בגמרא, נחלקו חכמים ורבי שמעון האם נכסים משועבדים לחוב מהוים מותר.

והסיק מר זוטרא בשם רב פפא להלכה, כתובה נעשית 'מותר' לחברתה. היו הנכסים כשיעור כתובת הראשונה בלבד, ופרעו מהם כתובת השניה, לא יטלו בני הראשונה את העודף, כיון שאילו היו נוטלים מתחילה כתובת אמן לא היה מתקיים דין נחלה דאורייתא, שהרי לא נשאר מותר דינר בנכסים, הלכך פקע מכאן דין כתובת בנין דכרין. ומאידך, כאשר היו הנכסים יותר מכדי כתובה הראשונה, וכשפרע לשניה לא נשאר לבני הראשונה כדי כתובתן — כיון שבשעת מיתת האב היה בנכסים כדי לקיים נחלה דאורייתא, לא הפסידו זכותן, ומה שנשתייר לאחר פרעון השניה — זוכים בו בני הראשונה. [ודלא כיש-אומרים שלא תקנו כתובת בנין דכרין אלא כאשר יכולים ליטול כל כתובת אמן]. וכן בבעל חוב — אם היה בנכסים כדי שתי הכתובות ומותר דינר, וכשגבה בעל החוב לא נשתייר אלא מעט, יחלקו הבנים את העודף לפי יחס גודל שתי הכתובות, כי בשעת המיתה היה מותר דינר וחל דין כתובת בנין דכרין. (רא"ש; אה"ע קיא, ט. וע"ש בט"ז סק"ד, חילוק בין כתובה לבע"ח. וע' באגרות משה אה"ע ח"א קיב-קיג).

ד. נחלקו בדבר חכמים ורבי שמעון, האם מותר דינר צריך להיות בקרקע דוקא או אף במטלטלים.

ה. היו שם נכסים הראויים לבוא בעתיד (בירושה) — אינם נחשבים כבמוחזק להיות שם מותר דינר.

ו. היו הנכסים מרובים משיעור הכתובות מותר דינר, ואחר כך נתמעטו קודם שבאו לבית דין — כבר זכו בהם היורשים, ונוטלים כתובת אמן. מועטים ונתרבו — רב עמרם הורה לפייס את יורשי הכתובה הגדולה. רב נחמן אמר: כבר זכו בהם היורשים. (רש"י ור"ח: חולקים בשוה ואין כאן דין כתובת בנין דכרין, שלעולם הולכים אחר שעת המיתה. והתוס' הביאו פירוש אחר: זכו בהם יורשי הכתובה הגדולה).

דף צא

קעא. א. מי שלקח שתי קרקעות מחברו באלף זוז ובא בעל חוב של המוכר וטרף קרקע אחת ששוויה חמש מאות, וכשבא לטרוף השניה טוען לו הלוקח, או דייך בקרקע האחת שטרפת בעבור אלף הזוז, או קח אלף זוז והסתלק משתייהן — האם שומעים לדבריו?
ב. באופן הנ"ל, כשהבע"ח לקח הקרקע האחת בעבור האלף, כשחוזר הלוקח למוכר לגבות דמי אחריותו, האם מגיע לו אלף כשיעור החוב שסילק, או חמש מאות כשווי האמתי של הקרקע?
ג. מי שהיה חייב מאה זוז ומת והשאיר אחריו קרקע שוה חמשים זוז, ובא הנושה לטרוף הקרקע מהיתומים, הלכו ונתנו לו חמשים זוז, ובא לטרוף שוב את הקרקע להשלים את חובו — האם הדין עמו?
א. רבא ואביי הסיקו [דלא כסברת רמי בר חמא ורב יוסף], שיכול הלוקח להעלות את דמי הקרקע ולשומה ביותר משוויה האמתי, מאחר ואינו מפסיד לבעל חוב אלא מציע לשלם לו כל חובו. ומבואר שבלא העלאה בשומת הקרקע, אין הלוקח יכול לסלקו לבעל-חוב בדמים אלא חייב ליתן לו הקרקע המשועבדת. (ע' בטעם הדבר באבני נזר יו"ד קצג, ג).

ב. באופן הנ"ל, כאשר הלוקח חוזר לגבות דמי אחריות מהמוכר — לדעת רבינא כותבים לו שטר טירפא על אלף, כפי סכום החוב שסילק, ולדעת רב עזירא אין לו אלא חמש מאות, כסכום שהפסיד בטריפה. וכן הסיקו להלכה.